

է ըլլան որ տղաքը մէկէն մէկալը անցնելու ատեն՝ իրարու նեղութիւն չըտան, և միանգամայն աղէկ օդ բանի մէջը :

Տղաքը պէտք է որ օրուան իրեք մասին երկուքը պարտէզին մէջ ու բաց տեղ անցընեն . բայց միանգամայն նայելու է որ պարտէզը շուք ու մաքուր ըլլայ . անոր համար պարտէզին չորս կողմը շուք բնող ծառեր ալ տնկելու է :

Խակ հարկաւոր կահ կարասիքը ասոնք են : Պլատիկ հանդերձատուն մը՝ մէջը այլևայլ մեծութեամբ զգեստներ՝ խիստ խեղճ հագուստ ունեցողներուն համար : Արահին մէջ պէտք է մէկ վառարան՝ մը դնել՝ քովերը փայտէ վանդակով պատած, որպէս զի տղաքը քովը շատ մօտենալով՝ զգեստնին չայրեն : Պատի ժամացոյց մը . զանգակ մը . ամէն տղու մէյմէկ գըծաքար . սև տախտակ մը՝ ձերմակ կաւիճներով, տակն ալ յենարան մը՝ ուզած տեղդ տանելու համար : Այլ այլ տախտակներ՝ վրան այբուբեն, ու քանի մը երկրաչափութեան ձեւերը գծած : Այսոնցմէ զատ՝ բնական պատմութե վերաբերեալ տախտակներ՝ վրանին կենդանիներու և բոյսերու ձեւը քաշած . նմանապէս Աստուածաշնչին ու աւետարանին երեսելի կրտորներուն պատկերները, և այլն . քանի մը աթոռ՝ վարպետին ու այցելութեան եկողներուն համար :

Հարիւր քսան տղու դպրոցի կահ կարասիքը աս կերպով շտկելու համար վեց հարիւր ֆրանք բաւական է՝ միջակ նիւթերէ շինելով:

Ասանկ դպրոցներու մէջ ամենէն աւելի դիտելու բանը վարպետներուն ու վարպետուհիներուն ընտրութիւն է . ասոնք պէտք է ըլլան այնպիսի մարդիկ՝ որ գիտնան թէ տղաք ինչ բնութիւններ կ'ունենան, և բոլոր սրտանց ջանան ազգին բարիք ընել : Պէտք է գիտնալ որ բոլոր ազգին բա-

րի կամ գէշ ըլլալը աս վարպետներէն կը կախուի . անոր համար պէտք է տղաքը այնպիսի մարդկանց յանձնել՝ որոնք ոչ միայն ըլլան առաքինի անձինք, հապա նաև ուսումնասէր, և չափաւոր տեղեկութիւն ունենան սկըզբնական ուսմանց, և մանաւանդ ջանք՝ ազգին օգուտ ընելու :

ԵՐԿՐԱԳՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

Ակնբուհն էր հագուստութեան :

ԺԵ

Այստիժները հշակելու վրայ :

Հ. Արմտիք ըսելով ինչ կիմանաս .

Պ. Արմտիք կ'ըսուին ցորեն, հաշար, գարի, եգիպտացորեն, բրինձ, կորեակ, վարսակ, սև ցորեն, և ուրիշ տեսակ հունտերն որ մարդկանց ու կենդանեաց գլխաւոր կերակուրներն են . աս տեսակներուն մէջ միայն որոնն է վնասակարը, որ խիստ շատ ալ կը գտնուի :

Հ. Արմտիքները ամէն տեղ կրնան մշակուիլ .

Պ. Հորենը սաստիկ տաք ու սաստիկ պաղ երկիրներու մէջ ալ կրնայ բուսնիլ . իսկ հաճարն ու գարին աւելի ցուրտ կլիմաներ կը սիրեն :

Հ. Հորեն մշակելու համար առջի ընելիքը որն է .

Պ. Այբոր երկիրը քիչ մը թաց է՝ պէտք է հերկել վասն զի թաց ըլլալով՝ գիւրաւ կը ձղքուի ու կը կակդնայ :

Հ. Հունտին՝ այսինքն ցորենին համար ալ մասնաւոր պատրաստութիւն մը ընելու է .

Պ. Անզի ցորենը ցանուելէն ետքը չփրտուի կամ չորդնոտի, կրաջրէ կ'անցընեն : Այս բանս ընելու համար առուռիէ հիւսած կողովմը, մէջը լեցուր ցանելու ցորենդ, և շատ անգամ մաքուր կրաջրին մէջ խոթէ ու հանէ,

երբեմն երբեմն ալ ձեռքով կմ թիա
կով ցորենը խառնէ , ետքը թող որ
ջուրը քամուի , ու յետոյ շտակ տախ
տակներու վրայ տարածէ ու չորցուր :
Արի տեղ կրնայ գործածուիլ նաև
տաք մոխրի ջուրը , այլ և այլ աղերու
ջուրը , և այլն :

Հ . Յորենը Երբ կը ցանեն .

Պ . Ջմեռուան ցորենը հոկտեմբե-
րի կը ցանուի՝ երկիրը պատրաստելէն
ետքը . շատ կանուխ ցանեսնէ՝ շուտ մը
կը ծլի ու կը վնասուի . իսկ թէ որ ուշ
ցանես , ատեն չունենար զօրանալու ,
արմատները տարածելու , և սառու-
ցէն առնուելով՝ հողէն դուրս կ'ելէ :

Հ . Յորենը ի՞նչպէս կը ցանեն .

Պ . Ավորաբար սփուելով կը ցանեն .
աս բանիս համար շատ վարժ պի-
տի ըլլայ մարդ՝ որպէս զի ամէն կողմը
հաւասար սփուէ . և որովհետև ասանկ
վարժ մարդ քիչ կը դտնուի , սերմնա-
ցան գործին գործածելը շատ աղէկ է :

Հ . Յորենը ակօմներու մէջ զատ
զատ դնելով ալ կը ցանուի թէ չէ .

Պ . Այս կերպը պզտիկ երկրի համար
շատ աղէկ է . ասով հասկերը աւելի
խոշոր , հատիկները շատ՝ լեցուն ու
ծանր կը լլան , քան թէ սփուելով ցա-
նուած ցորենինը : Այս բերան շատ
ցանցառ կ'երևնայ ցորենը , բայց գար
նան կը շատնայ : Այս կերպով ցանելու
համար՝ պիտք է երկիրը աղէկ մը
պատրաստելէն ետքը չորս չորս բթա-
չափ հեռու ծակեր բանալ մէյմէկ
բթաչափ խորութեամբ , ու ամէն
մէկ ծակին մէջ երկու իրեք հատիկ
դնելով՝ փշոտ տափանով մը ծածկե-
լու է :

Հ . Այս կերպիս օգուտները որո՞նք
են .

Պ . Այս արտաչափ երկրին քսանը-
եօթը կամերեսուն լիպրէ հունտ կը
բաւէ : Այսնկով ծածկուած հուն-
տերը որդերէն ու սառուցէն չեն վնա-
սուիր , բոյսերը կանոնաւոր կերպով
կը բուտնին , վնասակար խոտերը դիւ-
րաւ կրնան փրցուիլ , և ցորենը աւելի
աղէկ ու առատ կ'ըլլայ :

Հ . Յորենը ցանելէն ետքը վրան
ի՞նչ հոգ ընելու է .

Պ . Ջմեռու անցնելէն ետև թէ որ
շատ խիտ բուսեր է ցորենը , կրնաս
քիչ մը խլել մասնաւոր գործիքով .
իսկ թէ որ սաստիկ սառուցէն հուն-
տերը կամարմատները գետնէն դուրս
ելած են՝ պէտք է լողքարով վրայէն
անցնիլ , որպէս զի նորէն թաղուին .
թէ որ ծլիլը ուշանայ , վրան փոշի
գարձած աղք կամմոխիր ցանելու է :
Դաշ խոտերն ալ ծաղիկ տալէն ա-
ռաջ քաղելու է :

Հ . Յորենը Երբ կը հնձեն .

Պ . Այսինիսի վերջերէն ինչուան օ-
գոստոսի սկիզբը կրնայ հնձուիլ , գար
նան ու ամբուուան մէջ եղած օդերուն
համեմատ՝ շուտ կամ ուշ :

Հ . Յորենը ի՞նչպէս կը կտրեն .

Պ . Ավորաբար մանգաղով ու գե-
րանդիով կը հնձեն . աս գործողութիս
պիտի ըլլայ ցորենին բոլորովին հա-
սուննալէն քիչ մը առաջ , անանկ որ
երբոր մատով հատիկը ճզմես՝ փու-
ռէն նոր ելած հացի միջուկին պէս
ճզմուի ու միանայ . ետքը որաները
կապելու ու բարդ բարդ դիզելու է
որ ինքնիրեն հասուննայ ու չորնայ :

Հ . Գարնան ցորենը Երբ կը ցանեն .

Պ . Փետրուարի վերջերը կամմար-
տի սկիզբները . միայն թէ ասիկայ ա-
ւելի խիտ ցանելու է : Դարնան ատեն
ցանուածը աշնան ցորենէն քիչ կը
պտղաբերէ :

Հ . Հաճարը ի՞նչպէս կը մշակեն .

Պ . Հաճարը աղէկ առաջ կուգայ
ան անբեր՝ թեթեւ կրոտ ու խճոտ եր-
կիրներուն մէջ , ուր որ ցորենը ամե-
նեին առաջ չգար , կամ խիստ քիչ
կը պտղաբերէ : Այսիկայ գարնան քա-
նի որ գեռ կանաչ է կը հնձեն՝ ան-
ասուններուն տալու համար :

Հ . Հաճարը քանի՞ տեսակ է .

Պ . Որս տեսակ հաճար կայ , բայց
երկու տեսակը միայն կը մշակուի ,
այսինքն ձմեռուանն ու գարնանայի-
նը . մշակելուն կերպը ցորենին պէս
է , ու անկէ առաջ կը հասուննայ .

հաճարին մէկ տեսակն ալ կայ որ եր-
կու անգամ կը հնձուի :

Հ. Պարին ի՞նչպէս կը մշակեն .

Պ. Ես արմտիքն ալ թեթև հողե-
րու մէջ առաջ կուգայ . իսկ կաւոտ
ու կպչուն հողերուն մէջ բուսցընե-
լու համար շատ հոգ ընելու է :

Հ. Որո՞նք են աս ընելու հոգերը .

Պ. Պարին հնձելէն ետքը մէկէն
երկիրը հերկելու է, որպէս զի ջրին ու
սառուցին զօրութեամբը հողը կա-
կը ջնայ . գարնան գարին մարտի վեր-
ջերը կամ ապրիլս սկիզբները կը ցա-
նուի, իսկ ձմեռուանը աւելի կանուխ,
որ հաճարէն ալ առաջ կը հասուն-
նայ :

Հ. Պարին ցանելէն առաջ պատ-
րաստութիւն մը ընելու է թէ չէ .

Պ. Վսանուչորս ժամ ջրի մէջ դնե-
լու է . աւելի աղէկ է աղբաջրի մէջ
դնելն ու մոխրի հետ մէկաեղ ցանե-
լը . աս կերպով պատրաստած գարին
սովորականէն իրեք անգամ աւելի
առատ կուտայ :

Հ. Պարի ցանելու հողին վրայ ի՞նչ
դիտելու բան կայ .

Պ. Երբոր երկիրը կաւոտ ու ջուր
կոխած է՝ աւելի աղէկ է չհերկելն
ու չցանելը . վասն զի հողը կը կար-
ծրանայ, և ցանուած արմտիքին կը
փսակ, ետքէն փշրելն ալ դժուար
կ'ըլայ :

Հ. Պարին ցանելէն ետքը ի՞նչ ը-
նելու է .

Պ. Ես ջի անձրեէն ետեւ լողքարով
վրայէն անցնելու է, որպէս զի բուն-
ծերը փշրին . իրեք շաբթէն ետքը նո-
րէն լողքարելու է, որպէս զի արմատ-
ները հողին մէջ հաստատուին . ա-
սանկով աւելի խիտ կը ծլի:

Հ. Երբոր չափէն աւելի շատ է
ծլածը՝ ի՞նչ ընելու է .

Պ. Ոմանք այնպիսի արտի մէջ ոչ-
խարները կը թողուն՝ որ արածին . ո-
մանք ալ կը հնձեն, ու քանի որ կա-
նաչ է՝ անասնոց կուտան : Պարնան
ցանքը ձմեռուընէն քիչ կուտայ :

Հ. Երսակ ցանելու համար ի՞նչ

պատրաստութիւն ընելու է .

Պ. Ոյնէպէտ և վարսակը միայն գար
նան կը ցանուի, բայց հողը ձմեռուը-
նէ հերկելու է, որպէս զի սառոյցնե-
րէն ու անձրեներէն ուժովնայ ու ա-
ղէկնայ :

Հ. Երսակը ե՞րբ կը ցանուի .

Պ. Վարտի սկիզբները՝ երկիրը պատ-
րաստելէն ու բաւական չորնալէն ան-
միջապէս ետքը : Տեսակ մը վարսակ
կայ որ աշնան սեպտեմբերի մէջ կը
ցանուի . բայց ասիկայ ան երկիրնե-
րուն կը յարմարի՝ որոնց ձմեռը սաս-
տիկ չէ, ու սառոյցը երկայն չտեսեր :

Հ. Երսակը ի՞նչ տեսակ հող
կ'ուզէ .

Պ. Երսակը ամէն տեսակ հողի
մէջ առաջ կրւգայ, բաւական է որ
աղէկ հերկուած ըլլայ : Հնձելէն ետ-
քը երկիրը աղքոտելով գարի կամ
կենդանեաց համար ուրիշ տեսակ
խոտ մըն ալ կինայ ցանուիլ:

Հ. Եգիպտացորենը ի՞նչ տեսակ
հողի մէջ առաջ կուգայ .

Պ. Ես բոյսը աւելի տաք կլիմայ, և
թեթև ու աղքոտ հող կը սիրէ :

Հ. Երբ կը ցանուի .

Պ. Վարիլի վերջերը կամ մայիսի
սկիզբները . սովորաբար սիրելով կը
ցանեն, բայց աւելի աղէկ է զատ զատ
ցանելը :

Հ. Տնկելէն ետքը ի՞նչ հոգ ընե-
լու է .

Պ. Կատ անգամ քովի գէշ խո-
տերը խլելու է . երբոր հասկը կը սկսի
ձեանալ՝ արմատին վրայ հող դիզե-
լու է, քովերէն բուսած ցօղունները
քշտելու է, աւելորդ հասկերը փըր-
ցընելու է . և երբոր սկսին հատիկ-
ները ձեանալ՝ ցօղուններուն վերի
ծայրերը կտրելու է : Ոյնէ որ կլիման
ու հողը յարմար գայ, խիստ առատ
կը պտղաբերէ :

Հ. Եւ ցորենը ի՞նչպէս կը մշակեն .

Պ. Եսիկայ մարտին վերջերը կը ցա-
նուի թեթև հողերու մէջ . քիչ աղք
կ'ուզէ, և միայն ծաղիկ տալու ատե-
նը կերած անձրեէն կը վնասուի : Կատ

Հոգ չուզեր, և ամէն արմտիքներէն ուշ կը հասուննայ . իրեն յարդը անասնոց ուտելու և անոնց ոտքերուն տակը փռելու աղէկ կուգայ :

ԲԱՆԱՍՏՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՕԳՏԱԿԱՐ ԳԻՒՏ

Խահուկ :

ԽԱՀՈՒԵՆ Արաբիայի բոյս է . Արաբիայէն Հնդկաստան, անկէ ալ Արոպա անցեր է, և հոն ջերմանոցներու մէջ միայն առաջ կու գայ : Տէօլիէօ անունով մէկը՝ Արթինիկէ կղզին տարաւ աս տունկը, անկէ ալ Անդիլեան կղզիներուն մէջ տարածուեցաւ :

Արոպայի ջերմանոցներուն մէջ խահուեն ինչուան տամնուհինք ոտնաշափ կը բարձրանայ . բայց տեղ տեղ չեն թողուր որ իրեք կամ չորս ոտնաշափէն աւելի երկրնայ, որպէս զի աւելի առատ ու ազնիւ պտուղ տայ : Այս տունկին մշակութիւն խիստ դժուար է, և շատ զգուշութիւններ կ'ուզէ : Հովէ ամենայն կերպով պաշտպանելու է, ու բոյսերը իրարմէ վեց վեց ոտնաշափ հեռաւորութեք տնկելու, և գետնին վրայի վայրի խոտերը խլելու է : Արբոր պէտք ըլլայ խահուէի նոր ծառատունկ մը տնկել, հնցած անտառ մը այրելու և հոն տընկելու է . ան ատեն խիստ աղէկ առաջ կու գայ, և ինչուան 40 տարի կը դիմանայ . անկէ ետքը ալ բանի չպար, պէտք է նորէն տնկել :

Խահուէի տունկը բոլոր տարին ծաղիկ կու տայ, բայց աւելի գարնան և աշնան . ծաղիկը ճերմակ ու հոտաւէտ է, և քանի մը օր փայլունութիւն մըն ալ կ'ունենայ : Ծաղիկին մէջ է պտուղը, որ առաջ ճերմակ՝ վերջը գեղին՝ ետքն ալ կարմիր կ'ըլլայ կեռասի պէս : Արբոր պտուղները կը սկսին կարմրիլ, անոնց մէջէն հա-

սածները քաղելու է . հազիւ թէ բոլոր պտուղները կը քաղեսնորէն տուն, կը կը սկսի ծաղիկիլ՝ իբր թէ գեռ ամենեին պտուղ տուած ըլլար :

Խահուէն շատ տեղ կը մշակեն, բայց մասնաւորապէս Արաբիա, Լաւա, Ակյան, Արքինամ, Վայէննա, Անդիլեան կղզիները և Պուրպոն կը զին : Ամէն կլիմայի խահուէներն ալ իրարմէ տարբեր յատկութիւններ ունին . բայց ամենէն ազնիւն ու յարգին Ամէնի և Առքայի խահուէն է : Ասիկայ Ճանչնալը շատ գիւրին է, վասն զի հատիկները կլոր ու մանր կ'ըլլան . ասոնց կլորուելը զարմանալի պատճառը ան է՝ որ երբոր խահուէն հասուննալու վրայ կ'ըլլայ, հատիկին մէկը կՃեպէն դուրս կ'իյնայ, ու մէկալը կՃեպին մէջ մնալով կը կլորի : Այս տեսակէն ետքը անուանին Պուրպոն կղզին և Վայէննայի խահուէները : Արթինիկէի խահուէն ալ խիստ աղէկ է, և շատը Պուրպոնի խահուէն վեր կը դնէն ասիկայ : Անուանի են նաև սուրբ Ղամբինիկոսի և ուրիշ քանի մը կղզիներու խահուէները :

Հիմա Արբոպացիք ոչ միայն Արոպայի մէջ, հապա իրենց գաղթականներուն ձեռքովը Ամերիկայի մէջ ալ մասնաւոր կերպով խահուէի մըշակութեան ետեկ ըլլալով, անբաւ հարստութիւն կը դիզեն անով : Արայն սուրբ Ղամբինիկոս կղզիին գաղղիացի բնակիչները 1776^ի վեր 33 հազար միլիոն լիարէ խահուէ անցուցեր են Ղաղղիա :

Որոշ չգիտցուիր թէ խահուէն ջըրով եփելու և խմելու սովորութիւնը երբ մտած է : Վըսէն թէ արաբացի տէրվիշին մէկը դիտեր տեսեր է որ այծերը խահուէն ուտելով՝ վրանին մասնաւոր աշխուժութիւն մը կու գայ . ասկէ մակարերեր է թէ կրնայ ըլլալ որ խահուէով մարդուս քունն ալ անցնի, որով իբր թէ գիշեր ցորեկ կարենայ աղօթք ընել : Այս յայտնի է որ հիմա ամէն ազգ Արաբացւոց բառովը գահուէ, խահուէ, Քաֆէ կամ